

AF 75 år

– fagforening og fagleg forening

■ STEINAR HUNSKÅR • professor

Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin, Uni Helse, og Institutt for global helse og samfunnsmedisin, UiB

Eit tidsperspektiv på 75 år, åra sidan 1938, er eigentleg inga lang historisk tid for ei foreining, men likevel for lenge til at ein kan ha personlege erfaringar om alt. Mi markering er nokre refleksjonar over foreininga, historia og allmenntilstanden, slik eg har opplevd det.

Lyrikaren Olav H Hauge (1–10) har i eit dikt omtala danninga av Aplf (Alment praktiserende lægers forening), no Allmenntilstandenforening, slik:

Ei svart prestekone
er komi uventa til gard.
Og ein gul ulv.

Det er eit gammalt munnhell at legeföreininga ikkje er ein eigentleg organisasjon, men ein samansvergelse. Og som dermed berre har til oppgåve å beskytte medlemmene sine interesser, og elles skape uhygge og angripe verda utanfor. Sterk profesjonsidentitet med vekt på kollegialitet og intern justis vert trekt fram som noko negativt. Men nettopp dette er laugget sitt sentrale kjennemerke. Arven frå bartskjærarane si tid kan vi trygt vedkjenne oss og vere stolte av, dersom den vert utøvd med klokskap og respekt for spelereglane.

Bakgrunnen for mi frimodige tolking av Olav H Hauge sitt dikt har opphav i mitt einaste personlege møte med han, i 1973, då eg intervjuar han for skuleavisa. Dette var like etter folkeavstemminga om norsk EF-medlemskap, og i ei tid der Hauge var eit ikon for radikale grupper i kulturlivet. Unge Hunskaar stilte med T-skjorte frå Folkebevegelsen mot norsk medlemskap i EEC. Da eg spurte Hauge om kven den svarte prestekona og den gule ulven var, såg han på meg og sa: Det må sjølv-sagt vere opp til lesaren. Men i ditt tilfelle må det vel vere EEC! Så i dag er det difor Allmenntilstandenforening!

I mi jakt etter å gje refleksjonane mine åndeleg innhald, har eg leita etter fleire passande utsegn i Hauges skrifter. Og for dei som ikkje er heilt oppdatert på norsk litteraturhistorie: Olav H Hauge er ein særmerkt lyrikar, og kanskje den fremste norske modernisten. Han var fødd i 1908 og levde som gartner og fruktbonde i Ulvik i Hardanger heile sitt liv til han døydd 85 år gammal i 1994. Hauge gav ut seks diktsamlingar, og laga også ein ABC saman med kona Bodil Cappelen. Han

kunne engelsk, tysk og fransk, og gav ut fleire bøker med gjendiktingar av utanlandske poetar. Etter hans død kom det fram at han skreiv dagbøker i 70 år, frå 1924 til 1994, i alt 4000 sider, utgitt i fem bind i år 2000. God lesnad!

I ei fagforening er det medlemmene som er grunnlaget for all framgang og aktivitet. I eit historisk perspektiv er det likevel ikkje alle enkeltmedlemmene, men den samla krafta som er det sentrale, det å løfte i flokk over tid. Som Hauge seier det:

Det munar ikkje mykje
Um fuglen pikkar fjell
Og musa mig i havet.
Men meininga var der lell.

Og ein annan stad:
Skogen stend, men han skifter sine tre.

Det er dei tillitsvalte og alle som engasjerer seg, som gir grunnlag for innverknad og suksess. Og der har allmenntilstandenforeninga vore heldig. Gjennom alle år har den hatt flotte, markerte og viktige leiarar som gjennom langsiktig arbeid, harde forhandlingar og gode strategiar har ført faget og yrket framover. Det har ikkje alltid vore like enkelt, mange har vel oppfatta leiaroppgåva som å gjete kongens harar. Men kanskje er ikkje allmenntilstandenforeninga dei verste like vel. Høyr berre kva Hauge seier om primærprodusenten og spesialisten:

Kan du gjera eit vers
som ein bonde tykkjer mun i,
skal du vera fornøgd.
Ein smed vert du aldri klok på.
Verst å gjera til lags er ein snikkar.

Skal ein nå fram med synspunkta sine, må ein søke makt. Det er der politikken og vedtaka vert endeleg utforma. Først internt i legeföreininga, dernest i forhandlingar med partar og styresmakter. I moderne tid har allmenntilstandenforeninga hatt to slike viktige personar, Hans Kristian Bakke som var president i legeföreininga og heilt sentral i innføring av fastlegeordninga, og no Trond Egil Hansen som visepresident med betydeleg ansvar for kompromissa i balansen mellom styring og autonomi. Dette er det Hauge omtalar som modige maur, under bokstaven M i ABC-boka si:

RED. ANM. Allmenntilstandenforeningens 75-årsjubileum ble offisielt markert under Våruka i Bodø 22.–26. april med utgivelse av eget festskrift og jubileumsmiddag. Steinar Hunskaar, forskningsleder ved Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin og professor i allmenntilstandenforening i Bergen, holdt festtalen 24. april. Utposten har fått hans tillatelse til å trykke talen slik at enda flere kan få muligheten til å lese og glede seg over den.

Ein modig maur
kraup oppover ein staur
og ville sjå seg om i verda.
Kvar staur har ein topp.
Der vart det stopp,
og då han ikkje hadde venger
kom han ikkje lenger.
Men han var ein modig maur,
han kraup ned at
og fann seg ein annan staur.

Begge desse leiarane og mange andre før dei, har kjempa for fag og rettar, berre få gonger har det blitt konflikt, sjølv om grasrota har vore i opprør eller til og med berre måteleg einig med leiinga, jamfør fastlegeordninga og no sist fastlegeaksjonen og ny fastlegeforskrift. Hugs då at tunge våpen har sin største misjon ved sin eksistens, ikkje ved øydeleggande bruk:

Eg er berre ei sleggje.
Eg stend der no.
Eg lyt berre til når det røyner på.

Gjennom etablering av omfattande vidare- og etterutdanning har Allmenntilstandenforeninga tatt eit ansvar få andre fagforeningar kan vise til. På same måte som laugget måtte godkjenne den nye meisteren, var legeföreininga fagleg garantist for at spesialistane hadde den naudsynte kompetansen. Kampen for spesialiteten i allmenntilstandenforening var ein tung kamp som Aplf først måtte vinne internt, og som så moderforeninga førte eksternt, til slutt med hell. Overraskande og paradoksal nok har Hauge tilsynelatande lite til overs for formalkunnskap og kompetanse:

År ut og år inn har du site bøygd
yver bøkene,
du har samla deg meir kunnskap enn
du treng til ni liv.
Når det kjem til stykket, er det so lite
som skal til,
og det vesle har hjarta alltid visst.
I Egypt hadde guden for lærdom
hovud som ei ape.

Vegen til å vite går i Norge, og kanskje typisk i allmenntilstandenforening, tradisjonelt gjennom det praktiske handlaget og erfart klokskap, det hjarta alltid har visst, som Hauge uttrykte det. På godt og vondt er den allmenntilstandsforskinga i samliv med ein slik kultur, og skal

Det er dei tillitsvalte og alle som engasjerer seg, som gir grunnlag for innverknad og suksess, skriver artikkelforfatteren. Bildet er frå AFs årsmøte i Bodø. FOTO: TOM SUNDAR

akademiske institusjonar bli tatt alvorleg, kan dei ikkje gløyme det. Det har vore, og er framleis, mange antiakademiske krefter blant allmennlegane. Og dei får støtte av Hauge:

All vitskap er vøv. Berre å flytta på drit.
Og så rekna på kor langt det er millom
dungane.

Likevel er historias dom over allmennlegeforeininga at den har vore heilt avgjerande for framveksten av eit allmennmedisinsk akademi, av undervisning, forskning og utgjeving av faglitteratur. Det gjeld gjennom etablering og finansiering av dei allmennmedisinske institutta, ved faglitteratur, gjennom Allmennpraktikarstipend, allmennmedisinske forskingseiningar og no sist Allmennmedisinsk forskingsfond.

Produkta av slik verksemd er oftast skriftleg materiale. Vi treng allmennlegar som skriv forskingspublikasjonar, rapportar, fagbøker, vurderingar, høyringsuttalar, strategidokument og grunngevingar. Mykje av det akademiske er eigentleg heilt naudsynt trening i å formulere og framføre dei gode sakene på allmennmedisinens vegne. Vi skal takke alle dei som tek seg tid til slikt arbeid i alle deler av foreininga, og eg har sjølv hatt gleder av å skrive eit kapittel om dette i jubileumsboka som kom i dag.

Sjølve *skrivninga* hadde jo Hauge stor sans for, han verdset ein god tekst, og understreka at det ikkje berre er enkelt å formulere seg godt, jamfør kunsten å skrive spontane forslag for votering under landsrådsmøter:

Desse små versi kan då ikkje ha kosta deg stort?
Berre nokre papirlappar, og litt blekk,
– dei små ordi kjem då av seg sjølv?
At du ikkje prøver sjølv då – med vers?

Olav H Hauge levde einsleg i 68 år før det kom ei kvinne og bokstaveleg talt tvinga seg innpå han; bilettevaren Bodil Cappelen, som er 83 år. Først sambuarar og deretter som gifte, til saman i 19 år. Eg veit at samanlikninga haltar, men verken eit samliv på 19 eller ein samlevnad på 23 år kan kallast eller utelatst som eit intermeso. Eg må difor omtale tilhøvet mellom Aplf og NSAM (Norsk selskap for allmennmedisin), som vart starta i 1983

utan Aplf si støtte, med utspring i dei akademiske allmennmedisinnmiljøa. Det handla om børs og katedral, fagforeining og fagleg foreining, avhengighet og uavhengighet.

Etter om lag 20 år med splid, mistru og konkurrerende aktivitetar, starta prosessen med å sameine kreftene, godt understøtta av den allmenne organisasjonsprosessen i legeforeininga med oppdeling i yrkesforeining og fagleg foreining frå 2006. Allereie no kan vi konkludere med at grepet vart ein historisk suksess, med sterkare organisasjonar, med godt gjennomslag for sakene på begge frontar. For i moderne tid handlar det nok ikkje om å bestemme sjølv eller å ha forvaltningsansvar, men å påverke. Ja, høyr berre kor godt det kan refererast frå årsmøta i 2006:

Elvane møtest, kvar frå sitt fjell.
Grip kvarandre i hendene.
Blandar sin song og sitt blod.
Held fram einige, sterkare,
snåvar ikkje so lett i steinane:
turrskodd skal ingen vassa oss no!

Men dette slitet med organisasjon og fag: Kvifor gjer vi det? Eigentleg?

Eg håpar framleis svaret er: For pasienten! Tillit – Trygghet – Tilgjengelighet. Desse orda må ha reelt innhald, også på pasientane sine premisser, sjølv om det betyr fleire heimebesøk, lengre opningstider og krav til vente- og svartider. Vi må gå framfor, ikkje verte innhenta av overmodne samfunnskrav og framstå som bakstrevarar:

Katten sit i tunet når du kjem.
Snakk litt med katten.
Det er han som er varast i garden.

Som allmennlegar skal vi legge avgjerande vekt på pasienten si forståing av situasjonen, og gje mest til dei som treng mest. Dette skal allmenlegen kunne. Ofte kan det vere så lite som kan vere avgjerande, men det må prioriterast:

Det var lite for deg,
men mykje for meg:
Eit smil då det galdt
og eit handtrykk var alt

Olav H Hauge hadde psykiske problem frå ungdommen av og var tvangsinnlagt fleire gongar på Valen psykiatriske sjukehus. Det kan vere nyttig å høre pasienterfaringane hans:

Eg tek vanvit som den store nåden den er, og takka for det eg fekk sjå og høyra. ... Dei fyrste åri eg var sjuk var ei herleg tid, full av syner og rus, gledesferder til framande klotar, gjestingar av gudar og gudinner... Dei seinare gongane eg har gjenge yver dørstokken og kome i slik tilstand, var mindre forvitneleg, eg skriv det til all medisinen og all sjokkinga som doktorane no driv med; det tener til å dra dei attende til gråe kvardagen att, det vil segja til «normale», gråe, kjedelege menneske.

Og eg vil påstå at Hauge går Kierkegaard ein høg gang når han minner oss om at informasjonen skal tilpassast person, tid, stad og situasjon:

Kom ikkje med heile sanningi,
kom ikkje med havet for min torste,
kom ikkje med himmelen når eg bed om ljøs,
men kom med ein glimt, ei dogg, eit fjom,
slik fuglane ber med seg vassdropar frå lauget
og vinden eit korn av salt.

Kva har dei første 75 år lært oss? Det må vere at det nyttar å løfte i flokk. Og at ein må stå på vidare. Som Hauge seier i dagboka:

Det me eig er fortida og framtida. Notida er me aldri herre over.

75 år er ingen alder for foreiningsarbeid. Som oppfordring til fortsatt godt arbeid, avsluttar eg med eit utdrag frå dagboka i 1975:

I eit blad har Bodil nett lese um ei dansk etterrøking; Det viser seg, seier vitskapsmennene, at mannfolk kan vere seksuelt aktive til dei er 90, um dei elles er friske. Så ho er optimistisk! Ho trur eg kan halda på å pula henne til eg er 90, skynar eg. Ja, ja, det er ikkje meg i mot, men det skal vel godt gjerast. Me er no ein gong byrja på hjonskapen, og so fær me sjå etter kvart kor lenge me held ut!

Gratulerer med dei første 75 år og lukke til med arbeidet dei neste!

REFERANSAR

1. Cappelen B, Hauge OH. ABC. Oslo: Samlaget, 1986.
2. Cappelen B, Spaans R. Tid å hausta inn: 31 forfattarar om Olav H. Hauge. Oslo: Samlaget, 2008.
3. Hauge OH. Dikt i samling. 9. utg. Oslo: Samlaget, 2010.
4. Hauge OH. Tusvik S (red). Dagbok 1924-1994: utval. Oslo: Samlaget, 2011.
5. Hauge OH, Cappelen B. Brev 1970 - 1975. Oslo: Samlaget, 2011.
6. Hauge OH. Dagbok 1924-1994. Bd. 1-5. Oslo: Samlaget, 2000.
7. Hauge OH. Dikt i umsetjing. 4. utg. Oslo: Samlaget, 2009.
8. Skjervan A, Bergo SI. Olav H. Hauge og bygda. Oslo: Samlaget, 2008.
9. Vold JE. Under Hauges ord. Essays, samtalar, brev, dikt, fotos. Oslo: Samlaget, 1994.
10. Åmås KO. Mitt liv var draum. Ein biografi om Olav H Hauge. Oslo: Samlaget, 2004.

Steinar.hunskar@igs.uib.no